

ELS PLANS INDIVIDUALITZATS: DELS DOCUMENTS A LA REFLEXIÓ. CANVIAR DE PERSPECTIVA

Montserrat Carné i Valls

Ramon Coma i Dosrius

Núria Pratdesaba i López

Institut Marta Mata, Montornès del Vallès.

RESUMEN

El artículo expone como los planes individuales (PI) que se dirigen a alumnos con necesidades educativas especiales no pueden estar al margen del planTEAMIENTO de atención a la diversidad del centro. Se destaca que la reflexión que sugieren los PI repercute en la atención educativa que desarrolla el centro educativo con todos sus alumnos. El PI no puede estar al margen de la planificación que realizamos para todo el grupo clase, ni en cuanto a objetivos y contenidos ni cuanto a evaluación.

ABSTRACT

The article exposes how the individual plans (IP) for pupils with special educational needs cannot be apart of ordinary attention of the diversity of the center. It is emphasized that the consideration suggested by IP is rebounding in the whole educational attention that the center develops with all his pupils. The IP cannot be apart of the planning that we realize for the whole group class, not as for aims and contents not all that to evaluation.

L'ordre EDU/295/2008[1] és el primer document oficial que esmenta la necessitat d'elaborar plans individualitzats quan les adaptacions a la programació i les mesures de reforç o ampliació previstes no són suficients per al progrés d'un alumne/a.

Posteriorment, a les instruccions d'inici de curs del 2009-10, dins de l'apartat "Atenció a la diversitat en l'educació secundària obligatòria", es dedica tot un subapartat als plans individualitzats.

Les novetats en la normativa poden crear reticències. Tot té la seva part positiva, només cal saber trobar-la. Sempre hi ha qui té més predisposició per trobar-ne una o altra.

El nostre centre en el moment en què va aparèixer tota aquesta nova normativa, es trobava en el seu tercer curs de vida, per la qual cosa encara estava treballant en l'elaboració de molts protocols d'actuació i formularis. D'altra banda, l'equip de professionals que configuraven el seu claustre tenien i encara tenen moltes ganes de tirar endavant nous projectes i maneres de treballar.

Tenint en compte el context de treball que ja hem exposat en l'article paral·lel que publiquem: "Cap a organitzacions educatives també competencials", des de l'Àmbit de Cos i Ment vàrem optar per buscar la part positiva al fet que hi hagués una nova normativa que plantegés l'elaboració de Plans Individualitzats (PI) per a l'alumnat. Vàrem procurar buscar la funcionalitat d'aquest nou document.

Inicialment, quan es van plantejar els PI per primera vegada des del Departament d'Educació, eren planificacions específiques per pautar els objectius i les actuacions amb l'alumnat nouvingut. Calia tenir en compte la història de l'alumne, el context familiar, les qüestions socials, lingüístiques i culturals, i valorar què era el que podia aprendre i el que se li podia demanar en els diferents períodes de temps que s'anessin marcant. Aquest era un plantejament imprescindible a l'hora d'estructurar el procés d'aprenentatge de

la llengua per part d'un nouvingut, però també és un plantejament adequat per a planificar el treball d'alguns alumnes autòctons que necessiten una definició molt més personalitzada del procés educatiu que han de seguir. Com en molts altres centres, nosaltres tenim alguns alumnes amb aquest perfil. Tenint en compte això, vàrem decidir fer una revisió àmplia en el marc de l'atenció a la diversitat en el centre.

1.- EL NOSTRE CONTEXT I LA DIVERSITAT

El nostre és un context de famílies treballadores amb molta diversitat social i cultural. Disposem d'una Unitat i mitja de Suport a l'Educació Especial (USEE) amb 12 alumnes assignats i inclosos als grups ordinaris. El percentatge global d'alumnat amb NE específiques, documentades amb informes oficials dels Serveis Educatius (dictàmens, situació social i cultural desfavorida, nouvinguts), és del 20%, xifra realment alta que ens obliga a una reflexió/acció per saber com i on volem anar a raure.

Des del primer moment vàrem considerar que el fet que l'alumnat estigués distribuït en els diferents grups de manera heterogènia era un element enriquidor i fou aquesta diversitat a les aules la que ens va fer plantejar la presa de moltes decisions relacionades amb diversitat, currículum i metodologia.

Per a respondre aquesta qüestió, hem de fixar-nos en quatre àmbits: què fem per atendre-la, com ens organitzem, amb quins recursos l'atenem i a nivell metodològic i curricular quines mesures i instruments usem.

2.- QUÈ FEM PER ATENDRE LA DIVERSITAT

2.1.- L'acció tutorial: seguiment del procés educatiu i comunicació amb les famílies

Per aconseguir un bon desenvolupament dels aprenentatges en el nostre alumnat, és essencial un seguiment acurat de l'evolució dels alumnes i disposar de bons canals de comunicació amb les

famílies. En aquest sentit, els alumnes de la USEE disposen de dos tutors, el tutor individual (professora d'orientació educativa) i el professor grupal (tutor del grup-classe de referència). D'altra banda, com a mínim, realitzem cada curs dues entrevistes mínimes personals amb les famílies i l'alumne per entregar-los les notes i, per tant, garantir un seguiment personalitzat. Utilitzem a nivell de centre un programa de seguiment tutorial en què anotem en una base de dades totes les incidències, positives i negatives, que passen al llarg del dia. Les famílies, a través d'una clau personal, poden fer un seguiment acurat de les dades referents al seu fill o filla.

2.2.- Disseny curricular de les franges optatives

El projecte "Comunicació" vertebrava la forma com nosaltres hem volgut perfilar la part optativa del currículum. Però, a part del treball en els diferents mitjans de comunicació hem tingut en compte també altres aspectes. És important per a nosaltres poder atendre la diversitat tant per dalt com per baix. Així, l'alumnat amb més capacitat té la possibilitat de fer matèries optatives d'ampliació. L'alumnat amb altes competències a nivell lingüístic pot optar per estudiar una segona llengua estrangera o fer algunes matèries optatives molt específiques, com, per exemple de produccions audiovisuals. Per altra banda, l'alumnat amb més facilitat i motivació per a les tasques manipulatives pot optar per matèries com Hort i jardineria, per exemple.

Dins del mateix marc, tenim dos tallers muntats a partir de l'agrupament homogeni de l'alumnat segons el seu nivell de coneixements i el seu ritme d'aprenentatge. Són el TCL (Taller de Competència Lectora) i el TCM (Taller de Competència Matemàtica). Són dues matèries que estan dins franges optatives, però que impliquen a tot l'alumnat d'aquest nivell (1r i 2n respectivament).

2.3. Dos professors a l'aula

A banda dels desdoblaments obligatoris en les àrees d'Anglès i Ciències de la Naturalesa com a mesura d'atenció a la diversitat, procurem que en determinades hores, en diferents matèries, hi puguem haver dos professionals a l'aula, de manera que l'atenció a tot l'alumnat pugui fer-se amb més garanties. En ocasions, els professionals de suport són les educadores, però en d'altres són les professores d'orientació educativa o el mateix professorat especialista de matèria.

Es tracta d'una metodologia sobre la qual ens queda molt per aprendre, però considerem que és molt positiva i que un cop iniciada la cultura en aquest sentit, cal no perdre-la. Generalment, el professorat que hi participa valora positivament l'experiència per l'enriquiment personal i professional que representa. Intentem concentrar aquests suports i les matèries optatives en les darreres hores, quan el cansament es pot fer més evident i a determinades assignatures on es pot aprofitar més. L'experiència també ens demostra que no tot el professorat aprofita de la mateixa manera aquestes sessions amb un altre company.

2.4. Oportunitats d'acreditació per a tot l'alumnat

Com qualsevol tipus d'alumnat, el d'educació secundària té les seves pròpies característiques, capacitats, habilitats, interessos i expectatives personals. Aquestes diferències individuals demanen camins flexibles per assolir els objectius comuns.

Utilitzem recursos diversos per fer efectiva la diversificació i la inclusió. Tenim la USEE, el projecte singular CIM i unes hores d'atenció a l'alumnat nouvingut, per promoure que tots tinguin

diferents possibilitats que condueixin a l'acreditació al final de l'etapa.

La USEE està organitzada de diferent manera a primer i segon cicle. A primer cicle, els alumnes treballen i són atesos en petit grup només a les matèries de llengua catalana, matemàtiques i llengua anglesa. A segon cicle, treballem per projectes durant dos terços de l'horari escolar i la resta amb assignatures ordinàries amb tot el grup.

El Projecte CIM és un programa de diversificació curricular destinat a l'alumnat de 4t d'ESO o de 3r que hagi repetit algun curs, que permet que l'alumnat faci un tastet d'oficis dins del seu horari escolar.

Finalment, pel fet de no disposar d'aula d'acollida reservem algunes hores a treballar de manera intensiva la llengua i aspectes de la cultura catalana amb l'alumnat nouvingut del centre.

3.- COM ENS ORGANITZEM

3.1.- Aspectes d'organització del centre que faciliten la gestió dels PI

La detecció de la necessitat d'un PI, l'estudi de cada cas, la decisió de si se li fa o no a un alumne/a, l'elaboració i el seguiment d'un PI són aspectes que es tracten en diferents moments, equips i reunions. És una tasca en què intervenen elements tant de coordinació vertical com transversal. A continuació us especificuem els diferents àmbits de treball en què es pot gestionar algun aspecte d'un PI:

a/ Equips Docents (Professorat amb docència en cadascun dels nivells educatius: 1r, 2n, 3r i 4rt ESO. Cadascun dels Equips Docents es reuneix setmanalment)

- **Objectiu primordial:** Fer un seguiment puntual de l'alumnat de cada grup i nivell. Coordinar la gestió educativa dels diferents grups. Realitzar la detecció de necessitat educatives i vetllar pels reajustaments dels processos d'atenció a la diversitat. Establiment d'acords sobre adaptacions curriculars i PI i acords sobre estratègies i criteris d'avaluació de grup i individuals.

b/ Comissió d'Atenció a la Diversitat (CAD) (Tutors/es, Cap d'Àmbit de Cos i Ment, Coordinadora Pedagògica i Referent de l'EAP.)

- **Objectiu primordial :** Prioritzar i fer arribar les demandes del professorat al professional de l'EAP. També fa el seguiment de l'alumnat amb necessitats educatives específiques i valora la idoneïtat de realitzar els PI que proposen els diversos equips docents.

c/ Àmbits de competències

1. **Arts i lletres:** Llengua catalana, llengua castellana, llengua anglesa, Educació Visual i Plàstica i Música.
 2. **Ciència i Tècnica:** Matemàtiques, Ciències Naturals, Ciències Socials i Tecnologia.
 3. **Cos i Ment:** Orientació educativa i Educació Física.
- **Objectiu primordial :** Vetllar per la coherència de les programacions curriculars i per la seva adequada estructuració al llarg de tota l'etapa educativa, qüestió que in-

clou l'atenció a la diversitat i també la coherència transversal d'acord amb les competències que volem que el nostre alumnat vagi assolint.

d/ Coordinació PAT (Tutors/es i Coordinadora del Pla d'Acció Tutorial).

- **Objectiu primordial:** Coordinar verticalment i transversalment la planificació del treball a fer en les sessions de tutoria, assegurar un bon seguiment individualitzat de l'evolució acadèmica de cada alumne/a i gestionar una bona orientació en la tria de matèries optatives durant l'ESO i també una bona orientació professional a 4t d'ESO. En el marc d'aquest seguiment personalitzat, es pot detectar la necessitat d'un PI per algun alumne/a. Per altra banda, quan es pren la decisió de fer un PI, és el tutor qui informa i compta amb la col·laboració de la família.

e/ Projectes d'Innovació (Professorat de tots els projectes que duem a terme)

- **Objectiu primordial:** Impulsar els diversos Projectes d'innovació iniciats en el centre (Projecte en Comunicació audiovisual i Projecte en Inclusió). Vertebrar amb coherència la franja de matèries optatives del centre per fer realitat l'esperit d'"aprenentatge significatiu" que li volem donar al nostre projecte educatiu: es tracta de poder explicar al nostre entorn moltes de les coses que estem fent, vivint i aprenent en el centre, i això ho podem fer des dels nostres mitjans de comunicació, la nostra revista en paper, la revista digital, la ràdio, els documentals que estem produint en un marc de l'aprenentatge-servei, i els programes de televisió que estem començant a realitzar. Tot plegat des d'una organització inclusiva que demana a cadascú el màxim de les seves possibilitats i que premia i avalua d'acord amb els objectius establerts.

f/ Comissió social (Cap d'àmbit de Cos i Ment, Referent de l'EAP, Coordinadora Pedagògica, Treballadora Social de l'Ajuntament i Tutors/es implicats.)

- **Objectiu primordial :** Prevenció i seguiment de l'alumnat en situació de risc social.

3.2.- Formació i autoformació del professorat

Els eixos sobre els quals ha girat la formació que hem rebut com a centre (en el marc del pla de formació de zona), han girat entorn als objectius del nostre projecte educatiu

Hem fet i fem formació relacionada amb les CB (competència comunicativa lingüística i audiovisual), sobre les USEE, sobre les TAC, lideratge de grups, etc. Procurem potenciar la formació interna i autoformació. Cada curs hem creat espais per a què el professorat del centre pugui exposar i compartir alguna experiència docent rellevant amb la resta del Claustre. Hem tractat temes diversos: la gestió de l'aula, com aprenen els alumnes amb NEE, l'organització general de les CB, didàctica de la llengua i l'aprendre a aprendre.

Considerem important fer difusió externa del que estem treballant i del com ens estem organitzant perquè ens obliga a sintetitzar

els processos de reflexió i la pràctica. Hem escrit i exposat temes com el funcionament de la USEE o la implementació de les CB en el centre (pertanyem a la Xarxa de Competències Bàsiques del Departament d'Educació) i l'atenció a la diversitat en el centre.

Tot això suposa una feina extra, però ens ajuda com a equip de professionals a estructurar la reflexió i consolidar el nostre projecte en equip.

4.- AMB QUINS RECURSOS L'ATENEM

En el nostre centre, l'atenció a la diversitat, com ja hem dit anteriorment, és una necessitat professional. En aquest sentit, tots els recursos de què disposa el centre, humans, materials i funcionals, són recursos destinats a atendre la diversitat de l'alumnat que en forma part.

Com a recursos interns, disposem de tot el professorat especialista de matèria, dues educadores en educació especial, diversos professors i professores d'orientació educativa i els tutors i tutores, és a dir, tothom queda implicat en la gestió de la diversitat en el centre.

D'altra banda, com a recursos externs hem de destacar els Serveis Educatius (EAP, ELIC, CRP), els Serveis Socials del municipi i una mestra d'un centre d'educació especial de la zona que ens assessora respecte la USEE.

5.- QUINES MESURES I INSTRUMENTS USEM A NIVELL METODOLÒGIC I CURRICULAR

5.1.- Full d'objectius

Independentment de la programació específica de cada matèria, comuna o optativa, tot el professorat utilitza, per a cada tema, uns formularis molt senzills i resumits de "*Comunicació d'objectius a l'alumnat*". Aquests documents serveixen per a què l'alumnat s'impliqui en el seu propi procés d'aprenentatge, sàpiga què s'espera d'ell, què treballarà en aquella unitat i analitzi què ja sap inicialment sobre la qüestió. Al final del tema, amb el mateix full, també podrà autoavaluar-se i veure què n'ha après[2].

Hi ha un full de "*Comunicació d'objectius a l'alumnat*" general a la classe per tal que es pugui consultar en qualsevol moment. A més a més, cada alumne/a té el seu full individual on ha de copiar tots els objectius que el professorat li assigni, siguin els generals

per a tothom o els específics per a ell/a.

Aquests formularis han d'incloure els objectius didàctics que es plantegen per a la totalitat o la majoria d'alumnat i els objectius adaptats a cadascuna de les diferències individuals. Per tant, és aconsellable que n'hi hagi de generals assolibles fàcilment per la majoria de l'alumnat, uns quants de difícils o molt difícils assolibles només per una minoria i uns quants de fàcils o molt fàcils adaptats al nivell de competències dels alumnes amb NEE.

Per a nosaltres són la concreció del que volem que el nostre alumnat aprengui i, per tant, el que intentarem ensenyar-los. Formen part de les adaptacions curriculars (AC) si s'escau, o els plans individualitzats (PI) quan és el cas. Mostren estructuradament els objectius que ens proposem i el fil argumental del que avaluarem.

Són les programacions reals que presentem a Inspecció. Els problemes o dubtes que puguin sorgir, els anem plantejant a les reunions transversals i setmanals d'equips docents (si es refereixen a l'alumnat) i d'àmbits (si es refereixen al currículum).

5.2.- Definició i coordinació dels criteris d'avaluació per a cada alumne/a

Un altre pilar que considerem fonamental per atendre adequadament la diversitat és compartir els criteris d'avaluació des de l'inici.

Els equips docents treballen amb dos tipus de graelles que ens ajuden a definir la diversitat de cada grup.

La primera graella ens ajuda a recollir la diversitat d'alumnat que hi ha a cada grup-classe. Ens mostra quins alumnes pertanyen a la USEE, quins tenen dictamen d'escolarització o informe complementari de l'EAP, quins requereixen d'una adaptació curricular o pla individualitzat, quins usen llibres de diversitat o quins requereixen una atenció tutorial més específica.

D'altra banda, disposem de la graella d'adaptació curricular. Ens permet arribar a acords comuns d'adaptació i avaluació. Ens serveix per decidir si a un alumne/a li fem una adaptació o no de cada matèria, la tipologia d'activitats que li demanarem, el tipus de controls i exàmens que se li faran i els criteris comuns que utilitzarem per a la seva avaluació. A més, també ens permet acordar quins objectius hem de plantejar-nos respecte a hàbits d'autonomia personal i social.

Amb aquest procés, el professorat disposa d'informació suficient sobre cadascun dels seus alumnes i té la seguretat de seguir uns criteris consensuats. Paral·lelament, això també aporta seguretat a l'alumnat davant la diversitat del professorat i facilita als tutors i tutores una comunicació clara i transparent amb la família.

I aquestes graelles encara aporten més beneficis: quan a principi o final de curs es fan reunions de traspàs d'informació o si en algun moment es volen refer els grups i cal tenir en compte la diversitat de l'alumnat per fer propostes equilibrades o quan hem volgut fer comprar llibres de diversitat que algunes editorials han posat al mercat... A vegades, el que sembla una gran feina acaba estalviant molta feina que vindria al darrera.

6.- ELS PLANS INDIVIDUALITZATS

Dins d'aquest context d'atenció a la diversitat i retornant al tema

que ens ocupa, des de l'Àmbit de Cos i Ment vàrem reflexionar sobre com havíem de realitzar les adaptacions tenint en compte la nova normativa. D'aquesta reflexió en va sorgir la qüestió de quins nous documents utilitzaríem respecte les adaptacions curriculars i a qui destinariem cada document.

Actualment, disposem de dos documents de treball per recollir la informació de les adaptacions curriculars que realitzem: el pla individualitzat (PI) i l'adaptació curricular (AC).

En el moment d'elaborar-los vàrem fer-ho sota un principi bàsic: la utilitat. Volíem que fos pràctic per a l'elaboració de les adaptacions i per a poder compartir criteris entre l'equip de professorat.

- Atenent al criteri de funcionalitat, els Plans Individualitzats del nostre centre consten de: les dades personals de l'alumne/a
- les dades relatives a les seves necessitats educatives
- els professionals que intervenen i els recursos organitzatius
- els objectius en relació als hàbits d'autonomia personal i social
- els criteris d'adaptació i avaluació segons matèries
- l'horari de l'alumne/a
- el full de seguiment
- la signatura de la família

En l'elaboració del model de Pla Individualitzat vàrem adonar-nos que hi havia un ventall de necessitats diverses entre l'alumnat, que no responien totes a un mateix tipus de document. En aquest sentit, no omplim tot el document si es valora que per algun alumne/a no és necessari.

Bàsicament ens trobem amb la necessitat de compartir criteris d'adaptació i avaluació, així com objectius en relació als seus hàbits d'autonomia si volem que determinats alumnes progressin, malgrat que no presentin necessitats educatives especials greus i permanents. Per aquesta raó també parlem del document d'Adaptació Curricular (AC).

En realitat, no ens cenyim estrictament als PI que contempla la normativa sinó que pretenem ser flexibles per atendre la diversitat del centre tan bé com podem i sota uns criteris consensuats.

6.1.- Quan fem un pla individualitzat

L'acord establert a nivell de centre és que s'elabora PI a tot l'alumnat que presenta necessitats educatives especials greus i permanents. Necessàriament en disposa tot l'alumnat de la USEE, però també en té algun altre alumne/a amb o sense dictamen d'escolarització, per proposta de l'equip docent i vist-i-plau de la Comissió d'Atenció a la Diversitat (CAD) perquè es considera un instrument útil per coordinar les mesures pedagògiques acordades.

Respecte la resta de l'alumnat, l'equip docent valora i decideix a qui se li ha d'elaborar una adaptació curricular. Aquesta adaptació no és res més que una part del document del PI (els objectius en relació als hàbits d'autonomia personal i social, així com els criteris d'adaptació i avaluació segons matèries).

Per altra banda, la Junta d'Avaluació pot decidir proposar l'elaboració d'un Pla Individualitzat per algun alumne/a si ho creu convenient, per tal que la CAD en faci la valoració oportuna.

El tutor/a individual de l'alumne/a és el responsable de vetllar i garantir que s'elabora el Pla Individualitzat o l'Adaptació Curricular corresponent, la qual cosa fem en el si de l'equip docent, entre tot el professorat.

6.2.- La complimentació i el seguiment

En primer lloc, el tutor/a recull la informació necessària per omplir els apartats de dades personals, dades relatives a les seves necessitats educatives, dades dels professionals que intervenen i recursos organitzatius de què disposa. Posteriorment, el tutor/a aporta tota aquesta informació a la resta de professorat en la reunió d'equip docent. En aquesta reunió, tenint en compte l'avaluació prèvia de l'alumne/a, ja sigui a través del dictamen d'escolarització -si entra a 1r d'ESO- o de l'avaluació del curs anterior -si ja era alumne/a del centre-, així com la valoració que ha pogut realitzar el professorat al llarg del temps en què l'ha anat coneixent i la informació que té l'EAP, es complementa l'apartat d'objectius en relació als hàbits i els criteris d'adaptació i avaluació segons les diverses matèries. Finalment, el tutor/a acaba de complimentar el document incorporant l'horari de l'alumne/a.

Posteriorment, un cop omplert tot el document, el tutor/a té assignades encara algunes tasques:

- Guardar una còpia del document a l'arxiu de l'alumne/a i una còpia a la carpeta d'adaptacions que tenim a la sala de professors (per tal que el professorat tingui la documentació a mà).
- Formalització de la informació donada a la família del Pla Individualitzat que està seguint el seu fill/a. Per tal de deixar constància que la família n'ha rebut la informació i de l'acord d'aquesta, se li demana que signi el document.
- Anotar en el full de seguiment, després de cada sessió d'avaluació, els comentaris realitzats a la junta d'avaluació.
- Adjuntar una còpia dels fulls d'objectius de les diverses matèries.

Si en alguna sessió d'avaluació es fa algun comentari que comporti la modificació del PI o d'alguna adaptació curricular, es planteja posteriorment en una reunió d'equip docent i es fan les modificacions pertinents

7.- CANVIAR LA PERSPECTIVA

Segons el nostre parer, el PI només ha de ser la materialització i concreció d'unes accions educatives que es planifiquen i acorden en l'equip docent. El seu contingut no pot estar al marge de la planificació curricular que es fa per a tot l'alumnat d'un grup-classe. Per tant, el format o protocol s'ha d'adaptar a cada centre i no pot ser una cosa teòrica i allunyada de l'activitat de l'aula, sinó que ha de ser completament vinculada a aquesta i a l'atenció a la diversitat.

La reflexió que ens demana el PI no serveix solament per a un alumne/a, sovint ens ajuda a pensar en molts altres. Per tant, si definim l'atenció a la diversitat del centre amb diferents estratègies pensades per a un alumnat amb diferents necessitats educatives, ja estem facilitant que els PI no siguin una cosa teòrica sinó pràctica, perquè el tractament de la diversitat ja facilita la incorporació de l'alumne/a a l'aula; són també preventius en el sentit que ens hauran fet reflexionar i prendre acords professionals conjunts que ens permetran evitar malentesos i visions divergents que comportin conflictes posteriors i, finalment, són també funcionals perquè

disposarem d'una eina d'avaluació criterial que ja incorpora la diversitat.

En conclusió, l'elaboració dels Plans Individualitzats pot fer més eficaç l'atenció pedagògica de l'alumnat amb NEE i convertir en un èxit la seva inclusió en l'aula ordinària. La part de reflexió i de coordinació prèvia que promou entre el professorat acaba essent més important que la concreció formal que el PI finalment prengui.

Notes:

[1] ORDRE EDU/295/2008, de 13 de juny, per la qual es determinen el procediment i els documents i requisits formals del procés d'avaluació a l'educació secundària obligatòria.

[2] Podeu trobar els instruments que utilitzem a Departament d'Educació, *Curriculum i organització*: <http://phobos.xtec.cat/edubib/intranet/>

Referències Bibliogràfiques:

- BONALS, JOAN: "El trabajo en equipo del profesorado" *Biblioteca de Aula Graó*, 101. Abril 1996.
- CAMPS, ANNA, et alter: "Recerca i formació en didàctica de la llengua". *Graó 121*. Octubre 2000.
- CARNÉ, MONTSERRAT.; COMA, RAMON: "Diversitat i excel·lència" a *Curriculum i Organització*. Direcció general de l'educació Bàsica i el Batxillerat. Departament d'Educació, 2009.
- CASSANY, DANIEL., LUNA, MARTA., SANZ, GLÒRIA: "Ensenyar llengua" *Graó*, núm. 106. Febrer 2001. 6a edició.
- COMA DOSRIUS, RAMON (2005): *Incidència dels projectes singulars de secundària en l'èxit escolar i la inserció social dels adolescents amb inadaptació*. Departament d'Educació, 2006.
- COMA DOSRIUS, RAMON ; PAREDES VIDIELLA, EULÀLIA: "Proyecto ACADA" ". *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 322 (2003).
- COMA DOSRIUS, RAMON: "Observació grupal i estratègies del professorat a la secundària" *Àmbits de Psicopedagogia* núm. 6, pp. 14-17, tardor de 2002
- PERRENOUD, PHILIPPE (2004): *Diez nuevas competencias para enseñar*. Barcelona: Graó
- SANCHEZ CANO, MANUEL; BONALS, JOAN (2005): *La evaluación psicopedagógica*. Barcelona: Graó
- STAINBACK, S. i STAINBACK, W. (1999): *Aulas inclusivas*. Madrid: Narcea.
- PRATDESABA LÓPEZ, NÚRIA: "IES Marta Mata: Organització del treball per competències" *Revista Catalana de Pedagogia. Monogràfic sobre competències bàsiques*. 2010.
- PRATDESABA LÓPEZ, NÚRIA: "Llegir i comprendre" *Les Franqueses, espai educatiu*, núm.4. Febrer 2002.
- PRATDESABA LÓPEZ, NÚRIA: "Filosofia. Aprendre a pensar bé" *Les Franqueses, espai educatiu*, núm.18. Novembre 2003.
- PRATDESABA LÓPEZ, NÚRIA: "Reflexió sobre l'avaluació: una nova filosofia" *Perspectiva Escolar*, núm. 227. Setembre 1998
- PRATDESABA LÓPEZ, NÚRIA: "En la clase de lengua" *Cuadernos de Pedagogia*, núm.127. Agost 1985.
- PUJOLÀS, P. (2003): *Aprendre junts alumnes diferents. Els equips d'aprenentatge cooperatiu a l'aula*. Vic: Eumo Editorial.
- SOLÉ, ISABEL: "Estratègies de lectura" *Materiales para la innovación educativa*, 5. *Graó 137*. Abril 2000.

